

Yeni Bir Yöntemle Hadis İlimleri ve Usûlü/
el-Minhâcü'l-hadîs f'i 'ulûmi'l-hadîs,
Şeref el-KUDÂT,
çev. Halil İbrahim DOĞAN,
İstanbul: Ensar Neşriyat 2018, 211 sayfa.

İslâmı doğru anlamak ve yaşamak için başvurulacak temel kaynak, Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerdir (sünnettir). Hadîslerin Efendimiz'e (s.a.v.) aidiyetini, sahîh mi zayıf mı olduğunu, râvîlerin hallerini belirlemek amacı ile ilk asırlardan itibaren bazı kurallar konulmuştur. Bu kuralları sistemli olarak aktarmak için sonraki asırlarda hadîs usûlüne dair müstakil eserler yazılmıştır. Günümüzde de geneldeherkese, özelde lisans öğrencilerine hitap edecek daha anlaşılır ve kolay bir dil kullanılarak Arapça ve Türkçe muhtasar nitelikli kitaplar kaleme alınmıştır. Nevar ki, son derece önemli olan hadîs ilimleri alanında yazılan bu metinlerin çoğu istenilen seviyede değildir ve muhatap kitlenin eksikliklerine yeterli çözümler sunmaz. Bu eksiklikleri fark edip çözüm arayan müellifler kitabın hacmi, üslûbu gibi noktalarda çeşitli metodlar geliştirmiş, artısı ve eksisi ile bu metodları uygulamışlardır. Bu çalışmalardan biri de Halil İbrahim Doğan tarafından Arapça'dan Türkçe'ye tercüme edilen Prof. Dr. Şeref el-Kudât'ın Ürdün Üniversitesi'nde verdiği Ulûmu'l Hadîs dersleri esnasında tutmuş olduğu notlara yeni ekler yaparak ders kitabı niteliğinde kaleme aldığı *el-Minhâcü'l-Hadîs f'i 'Ulûmi'l-Hadîs (Yeni Bir Yöntemle Hadîs İlimleri ve Usûlü)* adlı eseridir. Eser Ensar Neşriyat tarafından Arapça ve Türkçesi bir arada basılmıştır. Özellikle lisans talebeleri dikkate alınarak hazırlanan kitapta yazar, talebenin anlamasını kolaylaştıracak konu sıralamasına gidilmesi, ıstılah manalarının tekrar incelenmesi, eserin hacminin orta büyüklükte olması, akıcı bir dilin tercih edilmesi, bazı konuların açıklamasında sayısal ifadelere yer verilmesi ve metnin tamamının hareketli olarak verilmesi şeklinde bir yöntem takip etmiştir ve bunları mukaddime bölümünde zikretmiştir.

Kitap giriş kısmı ile beraber yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmından

önce yazar mukaddimede, mütercim ise önsözde kitabın yazılış amacı, muhtevası, kitabın metodu ve yararlanılan kaynaklar hakkında kısa bir bilgi vermiştir. Giriş kısmı olan birinci bölüm üç ana başlık çerçevesinde ele alınmış ve ilk olarak hadîsin İslâm dinindeki yeri konusu işlenmiştir. Günümüzde üzerine çokça çalışmalar yapılan “Hadîsler Allah’tan gelen bir vahiy midir?” alt başlığı ile konuya giriş yapıp ayetten delil getirerek hadîslerin Allah Te’âlâ’dan gelen bir vahiy olduğu ifade edilmiştir. Buradan hareketle hadîsin Kur’an-ı Kerim’le olan ilişkisine değinilmiştir. İslam dininin emirleri, yasakları, esasları ve ibadetle ilgili konuları için ilk olarak Kur’an-ı Kerim’e müracaat edilir ancak her konu Kur’an-ı Kerim’de beyan edilmemiştir ve bu noktada hadîsler bizim için bir rehberdir. Bazen bir ayeti te’kîd edici, açıklayıcı, tahsis edici bazen takyîd edici bazen de yeni bir hüküm koyucudur. İslam dini için hadîslerin ne kadar önemli olduğunu bilmeyenler yahut kavrayamayanlar “Kur’an-ı Kerim bize yetmez mi?” “Her şey onda mevcut değil mi?” gibi sorular sormuşlardır. Yazar bu şekilde sorulara cevap mahiyetinde Allah Te’âlâ’nın kitabında Rasûlüllah’a (s.a.v.) ve onun hadislerine tâbi olmayı emrettiğini, hadîslere başvurmaksızın namazın, orucun, haccın vb. mahiyetini anlayamayacağımızı ifade etmiştir. İslâm dinini hadîsler olmaksızın yaşamının mümkün olmayacağını idrak eden ümmet ise hadîslere büyük ilgi ve istek göstermiş, hadîsleri ezberlemiş, başka beldelere rihleler düzenlemiş, hadîse dair kitaplar te’lif etmişler ve şerhler yazmışlardır.

İkinci başlıkta hadîs ve usûlüne dair bazı tanımlara yer verilmiş, tanımlar arasındaki farklılıklara değinilmiştir. Üçüncü başlıkta ise ulûmu’l-hadîsin tarihi kısaca anlatılmış ve merhaleleri zikredilmiştir. Sahâbenin hadîs rivâyetine göstermiş olduğu ehemmiyet, hadîste hata yapma yahut hadîsi unutma ihtimalinden korunmak amacıyla onları tessebbüt ve teharri gibi yöntemlere sevk etmiştir. Yeni sıkıntıların baş göstermesi ile hadîsin sıhhatini, râvînin güvenilirliğini belirlemek için yeni yöntemler geliştirilmiş, tedvîn ve tasnîf faaliyetleri yapılmıştır. Bunları ifade ettikten sonra ulûmu’l-hadîse dair yazılmış eserlerin isimleri sıralanmıştır. Son merhaleyi yeniden uyanma asrı olarak nitelendiren yazar, müsteşrikler olsun İslâm düşmanları olsun hepsinin hadîslere dair ortaya attıkları iddialara karşı hadîs âlimlerinin büyük gayretler sarfettiğini belirtmiş ve son dönemde kaleme alınan önemli kitapları zikretmiştir.

“Rivâyetü’l-Hadîs İlimleri” başlığını taşıyan ikinci bölümü üç başlık altında ele almış ve hadîs talebesinin, muhaddisin âdâbı ve hadîs usûlünün önemli bir konusu olan hadîs tahammül ve edâ yollarını açıklamıştır. Dinimiz ilme, âlime önem vermenin yanında ahlâkâda büyük önem vermiştir. Âlimler de bu minvalde hadîs talebesinin ve muhaddisin riâyet etmesi gereken edep kurallarını zikretmişlerdir. Yazar burada konuyu anlatımda şekiller kullanmış ve hadîslerden, âlimlerin sözlerinden örnekler vermiştir. Üçüncü başlıkta tahammül yollarını ve edâ lafızlarını açıkladıktan sonra râvînin adaleti, zabtı ve bunların şartları konusunu ele almıştır. Müslüman olmak, bulûğ, akıl, takvâ, mur’et

şartları râvîde bulunursa âdil kabul edilir. Yalan söyleyen fâsığın ise tövbe etse dahi hadîsi kabul edilmez. Zabt şartlarını genel ve her bir tarîke özel olmak üzere iki maddede zikreden yazar ikinci maddede lafzen ve mânen hadîs rivâyetine değinmiştir. Mânen rivâyete çoğu âlim cevaz vermiş ve birtakım şartlar belirlemişlerdir. Bu şartlar arasında râvînin hadîsine ihtiyaç duyulması, râvînin hadîsin manasını değiştirmeyecek seviyede Arapça dil kurallarını bilmesi ve hadîsin lafızlarıyla ibadet edilen bir hadîs olmaması zikredilebilir. Yazar adâlet ve zabt sıfatlarının şartlarını açıklamış ancak diğer hadîs usûlü kaynaklarında ayrı bir başlık altında incelenen *metâi-ni aşere* konusuna kitabında değinmemiştir.

“Râvî İlimleri” başlığını taşıyan üçüncü bölümde cerh-ta’dil konusu ve râvî tabakaları incelenmiştir. Cerh, râvînin adâletini ve zabtını tenkit etmek, ta’dil ise onun hakkında adil ve zâbit diye hüküm vermektir. Bazıları cerh ve ta’dilde bulunmayı giybet olarak değerlendirmişse de müellif bu zannın doğru olmadığını ve âlimlerin bu konuda icmâ’ının olduğunu belirtmiştir. Zarûretten dolayı meşru kılınmıştır ve zarûret de kendi miktarıdır. Cerh-ta’dili yapanların sika olması, bu konudaki kaideleri, ıstılahları bilmesi ve bunları yaparken de gerekli edep kurallarına riâyet etmesi gerekir. Bu işlem sonrasında cerhin (müfesser olması) sebepleri açıkça belirtilir ki râvî hakkında bir kanaate ulaşılabilsin. Ancak ta’dilin müfesser olması şart koşulmamıştır. Bunlara değindikten sonra yazar cerh ve ta’dilin tearuz etmesi konusunu açıklamıştır. Bölümün ikinci başlığı ise “Cerh ve Ta’dil Açısından Râvî Çeşitleri”dir. Râvîlerin güvenilir, sağlam, titiz gibi tek bir lafızla sika olduğu ifade edilmiş ve hükümlerine yer verilmiştir. Burada yazar matematiksel verilerden yararlanarak konuyu açıklamıştır. (71-2) Kendilerini ve vasıflarını bilmek açısından râvîlerin çeşitleri diyerek mübhem, mühmel, mechûlu’l-ayn gibi ıstılahları ayrı başlıklar altında zikretmiş son olarak cerh edilen râvîlerle ilgili yazılan önemli kaynakları vermiştir. Bölümün üçüncü başlığı altında ise râvî tabakalarından bahsetmiştir. Hadîsin sıhhatini bilmek için senedde bulunan râvîler hakkında doğumları, hangi beldelere yolculuk yaptıkları, nesepleri, vefat tarihleri, ders aldıkları hocaları gibi bilgilere sahip olmak gerekir. İncelemede kolaylık olması için âlimler râvîleri sahabî, tâbî’ün, etbâ’u’t-tâbî’in şeklinde tabakalara ayırmışlar ve bunlara dair eserler kaleme almışlardır. Sahâbenin adâleti konusuna dair deliller zikredilmiştir. Bazı yerler öneminden dolayı altı çizili olarak verilmişse de buna ihtiyacın olmadığı yerlerde de bu kullanıma gidilmiştir. Bu ise okuyan kimse için gözü yormaktan ileri geçmemektedir. Tâbî’ün isimleri zikredilirken vefat tarihlerine yer verilmiş ancak sahabe ve etbâ’ut-tâbî’unda yer verilmemiştir. Ayrıca sadece hicrî vefat tarihleri ile yetinilmiş miladi olarak tarihler zikredilmemiştir. Râvîlerin isimleri, künyeleri ve neseplerinin araştırılması da yine hadîsin sıhhatini belirleme açısından büyük önem arz etmektedir. Bölümün son başlığında bunlara değinen yazar her birini ayrı başlıklarda kısa kısa açıklamıştır.

Dördüncü bölümde sened ilimlerine değinilmiş ilk önce senedi muttasıl olup ıstılâhî anlamda kullanılan müsned, muttasıl, müselsel gibi kavramlar açıklanmış ardından da örnekler zikredilmiştir. Birbirine yakın manalar için vaz' edilmiş bu kavramların bir arada verilmesi ve şema yöntemi kullanılarak resmedilmesi anlamayı kolaylaştırmaktadır. Ancak yazar mütekaddimûn âlimlerin mürsel hadîsi muttasıl olmayan hadîsler arasında saydıklarını, müteah-hirûn âlimlerin ise "Mürsel hadîsi, muhadram olmayan tâbî'inin Peygamber'e (s.a.v.) isnâd ettiği hadîstir" diye tanımladıklarını ifade ederek mürsel hadîsi senedi muttasıl olan hadîsler arasında saymıştır. Her ne kadar diğer hadîs usûlü eserlerinde sahâbe mürseli senedi muttasıl rivâyetler arasında kabul edilse de mürsel hadîs zayıf hadîslerin senedi muttasıl olmayan rivâyetleri arasında zikredilir. Senedin muttasıl olması bakımından hadîs çeşitleri açıklanmış, önemli birkaç kavrama yer verilmiştir. Yazar burada mürsel-i hafiyi müdelles hadîs içinde değil de farklı bir madde olarak zikretmiştir. Ayrıca tedlîsu'l-iskâtın kısımlarını ayrı ayrı açıklamıştır.

Âlimler senedin muttasıl olmasının yanında hadîsteki râvîlerin sayılarını da dikkate almışlardır. Bu bölümde mütevâtir âhâd hadîsleri anlatan yazar konu başında mütâba'ât ve şevâhid kavramlarını açıklamıştır. Daha sonra mütevâtir ve âhâd haberlerin kısımlarını örnekler vererek zikretmiştir. Bölüm sonunda itikadın fe'ri konularında sahîh âhâd hadîsin kabul edileceği ile ilgili âlimlerin görüşünü aktarmış ve dipnotta bazı müteahhirûn âlimlerinin mütekaddimûn âlimlerinin sözlerini yanlış anladıklarını ifade etmiştir. Şüphesiz hüküm üzerinde ittifak edilmiştir. Hüküm de sahîh âhâd hadîsi inkar edenin kâfir değil günahkar olduğudur.

Beşinci bölümde "Metin İlimleri" başlığı altında kaynağı açısından hadîsin kısımları ve hadîsin metniyle alakalı kısımlar anlatılmıştır. Kudsî hadîsi anlatırken yazar kudsî hadîsin Allah Te'âlâ'nın kelimadan olduğunu ve lafzının da Allah Te'âlâ'nın katından indiğini ifade etmiştir. Hadîste "Allah Te'âlâ buyurdu" veya "Rabbinden onu rivâyet etti" ifadelerinin kullanılmasını buna delil olarak zikretmiştir."Kudsî hadîsin manası Allah'tan ve lafzı Peygamber'dendir (s.a.v.)" diyenlerin kudsî hadîs ile nebevî hadîs arasındaki ayrımın farkına varamadıklarını "Kudsî hadîsin lafzı Peygamber'dendir (s.a.v.)" diyenlerin ise bir delilinin olmadığını söylemiştir. Şer'î nassı Kur'an-ı Kerîm, kudsî hadîs ve nebevî hadîs diye ayırmış kudsî hadîsin lafzının Allah Te'âlâ'dan, nebevî hadîsin ise manasının Allah Te'âlâ'dan lafzının Rasûlullah'tan (s.a.v.) olduğunu ifade etmiştir. Burada ayrıca her ikisinin lafzı Allah Te'âlâ'dan olmasından dolayı kudsî hadîs ile Kur'an-ı Kerîm arasındaki farkları zikretmiş ikisinin aynı olmadığına dikkat çekmiştir. Sonrasında merfû', mevkûf, maktû' hadîslerin tanımlarını, örneklerini ve hükümlerini açıklamıştır. Bölümün ikinci başlığı ise "Hadîs'in Metniyle Alakalı İlimler"dir. Hadîs metni ile alakalı pek çok ilim vardır. Yazar burada altı tanesini zikretmiştir. Öncelikle garibu'l-hadîs ilmini tanımlamış, misal vermiş ve kaynaklarını saymıştır. Aynı şekilde esbâbu

vurûdî'l-hadisi, nasîh-mensûhu açıklamıştır. Neshin bilinme yollarında Peygamberimizin (s.a.v.) açıklamasını, sahâbenin açıklamasını ve tarihi söylemiş ancak neshin icmâ' ile olmayacağını ifade etmiştir. Çünkü yazara göre şer'î bir delil olmayan icmâ'ın şer'î bir hükmü nesh etmesi mümkün değildir. İcmâ' ancak zannî bir delili kat'î bir delil seviyesine yükseltir. Muhtelifu'l-hadîs ilmini açıklarken bu ilmin hem sahîh hem de sahîh olmayan hadîsi içine aldığını söylemiştir. Bazı muhaddisler muhtelifu'l-hadîs ile müşkilu'l-hadîs arasını ayırmışlarsa da yazar ikisinin aynı olduğunu ifade etmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) döneminde sahâbe anlamadığı müşkil hadîsleri ona sormaktaydı. Efendimiz (s.a.v.) onları dinler ve onlara açıklamada bulunurdu. Buna bakarak bu ilmin Efendimiz (s.a.v.) döneminden beri mevcut olduğu söylenebilir. İhtilafî hadîslerden ihtilafî giderme yolları ise zayıf olanı reddetmek, tevfiik, tarihle nesh, tercih, tevakkuf ve sarîh bir nesihtir. Yazar bu konunun dipnotunda sarîh ve gayr-i sarîh neshin arasındaki farklılığın tam olarak ifade edilmediğini geçmiş âlimlerin bunu dikkate aldıklarını ancak açıklamadıklarını söylemiştir. Kendisi ise sarîh neshin cem' ve tevfiike göre öncelik verilmesi, gayr-i sarîh neshin ise cem' ve tevfiikten sonraya bırakılması şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Son olarak da bu konu ile ilgili eserleri zikretmiştir. Metin ilimlerinden beşinci zikredilen muhkemu'l-hadîs altıncısı ise te'addüdü'r-rivâyeti'l-metindir. Te'addüdü'r-rivâyâtî'l metin muhtelifu'l hadîs ilminden farklıdır. Bazen rivâyetlerin lafızları farklı olabilir ancak mana aynıdır. Bu tür rivâyetler te'addüdü'r-rivâyâtî'l-metinden olup muhtelifu'l hadîsin konusu değildir. Muhteliful-hadîste hadîsin yanlış anlaşılması söz konusudur ancak te'addüdü'r-rivâyâtte ise râvînin hadîsi mana ile rivâyet etmesi durumu söz konusudur. Bir de te'addüdü'r-rivâyât sadece hadîste olurken muhtelifu'l hadîs ayet, ilim, akıl ile hadîs arasında gerçekleşmektedir. Rivâyet farklılıklarını râvîlerden ve peygamberden (s.a.v.) olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Bu konu hadîs ilimleri kitaplarında veya diğer ilim kitaplarında yer almamaktadır. Yazar bunu kaleme aldığı bir çalışmanın neticesi olarak burada zikretmiş ve bunu dipnotta belirtmiştir.

Altıncı bölümü ise sened veya metin ilimlerinin herhangi birinde olma ihtimali bulunan rivâyet ihtilaflarına ayrılmıştır. Bu sayede râvînin hataları tespit edilir ve râvî hakkında bilgi sahibi olunur. Bu bölümün ilk maddesi ziyâdetü's-sikadır. Zayıf râvînin ziyâdesinin bir değeri yoktur. Sika râvîlerin ise ziyâdesi makbûldür. Ancak hükmü hakkında âlimler arasında farklı görüşler beyan edenler de vardır. Yazar metindeki ziyâdetü's-sikanın kısımlarını açıklarken İbnü's-Salâh'ın (v. 643/1245) taksimini dikkate almıştır. Bu kısımlar muhâlif, gayr-i muhâlif ve çeşitli vecihlerden muhâlifdir. Çeşitli vecihlerden muhâlife mutlağın takyîd edilmesi, 'âmmin tahsîs edilmesi örnek verilebilir. Daha sonra el-mezîd fi muttasılı'l-esânîdi muttasıl olan senede bir râvînin eklenmesi olarak tanımlamış ve örneğini zikretmiştir. Müdrecin ziyâdetü's-sika ile karışma ihti-

mali vardır. İkisinin arasını ayırmak mümkündür. Müdrec sika ve zayıf, ziyâdetü's-sika sadece sika râvilerden olmaktadır. Müdrec merfû' hadîste olmayan bir ziyâde iken ziyâdetü's-sikanın merfû' hadîsten olmadığı tespit edilemeyen bir ziyâdedir. Kitabın genelinde de olduğu üzere yazar bölüm içerisinde çokça başlık kullanmıştır. Zihne gelebilecek soruları başlık olarak yazıp konuları maddeler halinde anlatmıştır. Şâz hadîsi sika bir râvînin kendisinden daha sika olan râvîye rivâyetinde muhalefet etmesi olarak tanımlamış, râvînin rivâyetinde tek kalması şartını zikretmemiştir. Dipnotta bu şartı Hâkim en-Nîsâbûrî (v. 405/1014) ve diğer muhaddislerin zikrettiğini ve bunun onlara has bir ıstılah olduğunu ifade etmiştir. Tercih edilen, bu şart olmaksızın yapılan tanımdır. Münker hadîs için de aynı açıklamayı yapmıştır. Musahhaf hadîsi kısaca hadîsin bir veya daha fazla kelimesinde değişikliğin olduğu hadîstir diye tarif etmiş ve ayrı yrı kısımlar şeklinde anlatmıştır. Muharref musahhafın kısmı olarak zikredilmiştir. İbn Hacer 'e (v. 852/1448) kadar bu iki kelime birbiri yerine kullanılmaktaydı. O, hadîsin kelimelerindeki nokta değişikliklerini musahhaf, kelimelerdeki hareke ve harf değişikliklerini muharref diye tanımlamıştır. Bölümün son başlığı ise mu'all hadîstir. Müellif diğer hadîs kitaplarında kullanılan muallel hadîs tabiri yerine mu'all hadîs tabirini kullanmıştır. Sebebi ise lûgat açısından bu kullanımın daha doğru olmasıdır.

Kitabın son bölümü kabul ve red açısından hadîsin kısımlarıdır. Sahîh hadîsin şartları senedin muttasıl olması, râvîlerinin sika olması ve hadîste illetin olmaması şeklinde üç maddede açıklanmıştır. Hadîsin şâz olmamasını bu şartlar arasında zikretmeyen yazar şâzlığı da hadîs illetlerinden biri olarak kabul etmektedir. Eğer şâz olmama vasfı sahîh hadîsin tanımında zikredilirse idrâc, tashîf gibi başka kayıtlarında söylenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunu zikretmeyi gerekli görmeyip sadece "illet olmaksızın" demekle yetinmiştir. Sahîh hadîsin kaynaklarında Buhârî (v. 256/870) ve Müslim'in (v. 261/875) sahîhlerini içerikleri bakımından açıklamış ve müelliflerinin hayatından kısaca bahsetmiştir. Sahîh hadîsleri bir araya getirmek maksadıyla yazdıkları eserlerinde Buhârî ve Müslim farklı metodlar izlemişlerdir. Buhârî fikhi faydalar üzerine yoğunlaşarak konularına göre kitabını tasnif ederken Müslim daha çok isnâd üzerine yoğunlaşmış ve rivâyetleri zikretmenin en uygun olduğu yerlerde bir araya getirmiştir. Buhârî ve Müslim'in kendilerine özgü metodla yazdıkları eserleri nebevî hadîse ve İslâm ümmetine büyük bir hizmettir ancak ne yazık ki asrındaki âlimler onların değerini anlayamamışlardır. Sahîhayn dışında da sahîh hadîslerin toplandığı eserler vardır. İmam Mâlik'in (v. 179/795) *Muvatta'*, İbn Huzeyme'nin (v. 311/924) *Sahîh*'i, İbn Hibbân'ın (v. 354/965) *Sahîh*'i, Sahîhayn üzere yazılan müstedrekler ve müstahrecler bunların örnekleridir. Bu kaynaklarda hadîslerin sahîh olanı ve olmayanı mevcuttur. Buhârî ve Müslim'in şartına uyduğu halde kitaplarına almadıkları hadîslerin bir araya getirildiği esere müstedrek denir. En meşhuru Hâkim en-Nîsâbûrî'nin (v. 405/1014) *el-Müstedrek*'idir. Hâkim hadîsleri tashih etmede biraz mütesahil

davranmıştır. Zehebî (v. 748/1348), *Telhîsu'l-Müstedrek* kitabında bu hadîslerin sıhhati hakkında bilgiler vermiş ve hadîs ilmine büyük bir hizmet sunmuştur. Ancak yazar Zehebî'nin de bazı hükümlerde biraz gevşeklik gösterdiğini ve kitabında tekrar bir incelemeye ihtiyacın olduğunu belirtmiştir. Müteahhirûn âlimlerinin hasen hadîsle ilgili yapmış olduğu "Senedi muttasıl bir şekilde zabtı biraz düşük olan âdil bir râvînin kendisi gibi bir kimseden naklettiği, senedin başından sonuna kadar böyle olan ve şâz ile illetin bulunmadığı hadîstir." tanımını problemlili görmüştür. Çünkü onlar rivâyet eden her bir râvînin zabtının düşük olmasını şart koşmamışlar tanımında "bir râvî" diye zikretmişlerdir. Sahih hadîste olduğu gibi hasen hadîsin tanımında da şâz olmama kaydına gerek yoktur. Yazar sonrasında özellikle Tirmizî'nin (v. 279/892) eserinde bulunan hasen-sahih, hasen-garib, sahih-garib lafızlarının manaları ile ilgili görüşleri sıralamış ve hasen hadîsin kaynaklarını zikretmiştir. Burada verilen kaynaklar sadece hasen hadîse tahsis edilmiş eserler olmayıp sahih hadîsle beraber hasen hadîsin de içerisinde bulunduğu eserlerdir. Tirmizî'nin *el-Câmi'i* adlı eseri buna örnektir. Yazar burada bir hususa dikkat çekmiştir. O da *el-Câmi'i* adlı eserin birçok nüshası vardır. Nüshalar arasında hadîslere verilen hükümlerde farklılık mevcuttur ve bu sebeple tahkik edilmiş nüshalara itimat edilmelidir. Bunun yanında Ebû Dâvud'un (v. 275/889) *es-Sünen'i*, İbn Mace'nin (v. 273/887) *Sünenü'l-mustafâ'sı* ve Nesâ'i'nin (v. 303/915) *el-Mücteba'sı* da örnek verilebilir. Yazar burada Ahmed b Hanbel'in (v. 241/855) *el-Müsned'ini* zikretmiş ve Ahmed b. Hanbel'in Mu'tezile'ye karşı Halku'l-Kur'an meselesinde göstermiş olduğu dirayete vurgu yapmıştır. Hasen hadîs başlığında son olarak müteahhirûn âlimlerin hadîs hakkında hüküm vermesi konusuna değinmiştir. İbnü's-Salâh (v. 643/1245), müteahhirûn âlimlerin hadîsler hakkında hüküm veremeyeceğini söylemiştir. Bununla o ictihad kapısının kapandığını kabul etmektedir. Ancak İbnü's-Salâh'tan sonra onunla aynı fikirde olmayan âlimler de vardır. Yazar ise bu durumda doğru olanı şu şekilde ifade etmiştir: "Hadîs hakkında hüküm verecek kişinin zamana bakmaksızın hadîs ilmine vakıf olması gerekir. İctihad kapısının kapandığına dair bir delil de yoktur." Zayıf hadîsin kısımlarında ittisalın olmaması, zayıf râvî ve illet gibi sebepleri zikretmiş hadîs çeşitlerini önceki bölümlerde açıkladığı için burada sadece isimlerine yer vermiştir. Bölümün ve kitabın son konusu ise mevzû hadîstir. Bazıları bunu zayıf hadîs arasında zikretse de kabul gören müstakil bir konu olarak zikredilmesidir. Burada yazar hadîs uydurma sebeplerini, mevzû hadîsleri bilme yollarını, hükümünü ve kaynaklarını açıklamıştır.

Netice olarak, başlığında 'yeni bir yöntem' ifadesi kullanılan eserde ıstılahî manaların bazılarında farklı tanımlar yapılmış, bazı konular rakamlarla izah edilmişse de kitapta yeni diyebileceğimiz bir yöntem benimsenmemiştir. Rakamsal ifadelerin kullanılması da her konu için açıklayıcı nitelikte değildir. Yazar kişilerin vefat tarihlerine bazen yer verirken bazen yer vermemiştir (182).

Aynı şekilde bazı ıstılahların lügavî manasına değinmiş bazılarında ise değinmemiştir. Bazı yerlerde cümle düşüklükleri ve basımdan kaynaklı olması muhtemel yazım yanlışları vardır (67, 117, 119, 172). Tüm bunlar metnin akıcılığını etkilese de yazarın sade ve yalın bir üslubu benimsemesi metni anlaşılır kılmaktadır. Ders kitabı niteliğinde yazılan eserin Arapça-Türkçe bir arada verilmesi bu ilimlere dair okumalar yapmaya başlayanlar için büyük bir kolaylık sağlamakta ayrıca anlatımda örneklendirmeye gidilmesi, şekillerin kullanılması ve bilgilerin maddeler hâlinde aktarımı konuları daha anlaşılır kılmakta ve istifadeyi kolaylaştırmaktadır. Bu sebeple kitabın hadis usûlüne dair temel bilgiler edinmek isteyenler için faydalı bir eser olduğunu ifade etmek gerekir.

Zeynep KELLERBAęI (ayca19yesil@gmail.com)

Marmara Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, İSTANBUL